

Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

**ЕКСКУРСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ
ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ**

**EXCURSION ACTIVITY AS ONE OF THE COMPONENTS OF THE
TOURIST SPHERE**

Н.В. Бакало

*кандидат економічних наук, доцент кафедри туризму та
адміністрування,
Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка*

АНОТАЦІЯ

Бакало Надія Віталіївна, кандидат економічних наук, доцент, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка. **Екскурсійна діяльність як одна із складових туристичної сфери.** Однією з основних базових складових туристичної сфери є екскурсійна діяльність, яка завжди була актуальною, тому що, екскурсії розширюють кругозір, пробуджують глибоку повагу до минулого й любов до природи а також надають можливість краще пізнати історію та географію країни. Відзначимо, що Полтавщина затишний і чарівний край, що багата на мальовничу природу, має унікальні пам'ятки історії та культури, що дозволяє активно запроваджувати різні види екскурсійної діяльності.

Ключові слова: екскурсійна діяльність, туристична сфера, екскурсія, історія, культура.

АННОТАЦИЯ

Бакало Надежда Виталиевна, кандидат экономических наук, доцент, Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка. **Экскурсионная деятельность как одна из составляющих туристической сферы.** Одной из составляющих туристической сферы является экскурсионная деятельность, которая всегда была актуальной, так как экскурсии расширяют кругозор, пробуждают глубокое уважение к прошлому и любовь к природе, а также предоставляют возможность лучше узнать историю и географию страны. Отметим, что Полтавщина уютный и красивый край, богатый на живописную природу, имеет уникальные памятники истории и культуры, все это позволяет активно внедрять различные виды экскурсионной деятельности.

Ключевые слова: экскурсионная деятельность, туристическая сфера, экскурсия, история, культура.

ANNOTATION

Nadiya Bakalo PhD. (Economics), Associate Professor, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University.

Excursion activity as one of the components of the tourist sphere. One of the components of the tourism industry is excursion, which has always been relevant, as excursions expand the horizon, awaken deep respect for the past and love for nature and also provide an opportunity to better know the history and geography of the country. It should be noted that Poltava region is a cozy and charming region rich in picturesque nature, has unique monuments of history and culture, allows actively introducing various types of excursion activities.

Key words: excursion activity, tourist sphere, excursion, history, culture.

Постановка проблеми. На сьогоднішній час, на жаль, екскурсійна діяльність на Полтавщині розвивається не досить стрімкими темпами, причиною цього є незадовільний стан інфраструктури, залученої до туристичного обслуговування. Із часів зародження кращих традицій вітчизняного екскурсознавства, що пов'язано з вивченням теорії та практики ефективної організації екскурсійної справи, відзначилось – екскурсія основний елемент екскурсійної діяльності, який розширює кругозір, породжує нові знання та пробуджує інтерес до можливості розкрити та пізнати певні історичні факти а також географічні особливості країни.

Сьогодні розвиток індустрії туризму в Україні на фоні світового туризму, який розвивається досить швидкими темпами, виглядає досить скромно, але наповнення бюджету і його частка в найближчі роки повинні значно збільшитись з усіма об'єктивними перевагами країни: вигідне географічне положення України, що знаходиться в самому серці Європи; сприятливий клімат; наявність значного рекреаційного потенціалу, в розгалуженій мережі – природно-заповідні райони з багатою флорою і фауною. На сьогодні українські громадяни є інвесторами зарубіжних країн щодо розвитку туристичної сфери. Причинами такого становища є: складна соціально-економічна ситуація в державі, недосконалий механізм стимулювання туристичної індустрії, відсутність ефективної стратегії розвитку туристичної сфери на рівні країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорією розвитку екскурсійної діяльності займалися: В.В. Абрамов, М.В. Тонкошкур,

М.М. Покоłodна [1], які визначали, що екскурсійна діяльність – це надзвичайно складна і проблемна сфера сучасної туристичної галузі України. На думку Л.Б. Альтгайма [2], екскурсійна діяльність – важливий засіб формування світогляду туриста. Згідно із Законом України «Про туризм», під екскурсійною діяльністю розуміють практику організації подорожей у супроводі екскурсовода, за заздалегідь складеним маршрутом, з певною метою і тривалістю не більше доби [4]. Погоджуємося з визначеннями відомих науковців, але зауважуємо, що ця понятійна категорія потребує уточнення, зокрема доповнення, адже екскурсійна діяльність дає змогу ознайомитися з новим, розширити світогляд та отримати нові знання про об'єкти, предмети, події, особистостей тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розвитку екскурсійної справи в Полтавському регіоні мало приділено уваги, адже Полтавщина відзначена величною історичною спадщиною, яка є унікальною для її вивчення та пізнання.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні стану екскурсійної діяльності як однієї із складових туристичної сфери, виявленні низки чинників, що стримують розвиток туризму. Детальніше зупинимося на видах туристично-екскурсійної діяльності, що є найбільш прикладними для Полтавського регіону. Запропонуємо систему заходів щодо вдосконалення й упорядкування управління екскурсійною діяльністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суб'єктами взаємодії на ринку екскурсійних послуг виступають: туристи та екскурсанти, туроператори, турагенти, бюро подорожей і екскурсій. Це юридичні й фізичні особи, що є споживачами і виробниками екскурсійного продукту. Споживачі екскурсійного продукту – громадяни, які мають визначену мотивацію до здійснення подорожі, тобто туристи та екскурсанти, і відповідну купівельну спроможність. Виробниками екскурсійного продукту є туристичні й екскурсійні підприємства (туроператори, турагенти, бюро подорожей і екскурсій), котрі працюють з

метою отримання прибутку і задоволення потреб населення в організації екскурсійної діяльності [3].

Особливої актуальності цей напрям наукових і практичних досліджень отримав у зв'язку із зростанням обсягу реалізації екскурсійних послуг на ринку організованого туризму, що обумовлено такими причинами [1]:

по-перше, це підвищення культурного й освітнього рівня суспільства в цілому;

по-друге, розширення цілей туризму, адже споживачі туристичного продукту на перший план не завжди ставлять лише рекреаційні цілі. Сучасні споживачі, перебуваючи на відпочинку, бажають також задовольнити й інтереси пізнання, освіти і духовного розвитку;

по-третє, це пов'язано зі тлумаченням самого поняття «турпродукт» як комплексу послуг, що надається туристові в ході подорожі;

по-четверте, це сам принцип формування турпродукту. Збільшується частка туристів, які віддають перевагу тур продукту, сформованому за типом «All inclusive» («Усе включено»). Нерідко програма таких турів містить й екскурсійну складову;

по-п'яте, зростає кількісна пропозиція екскурсійних програм, тобто турів, основною метою яких є відвідування й знайомство з історичними, культурними та іншими визначними пам'ятками певного регіону, а отже, сформувався окремий вид туризму – екскурсійний.

Попри наведені вище спонукаючі чинники розвитку екскурсійної справи наразі існує низка факторів, що стримують розвиток туризму в цілому у Полтавському регіоні зокрема:

методичне та організаційне забезпечення підтримки підприємництва туристичної галузі знаходиться на недостатньому рівні;

обсяги інвестицій у розвиток матеріально-технічної бази є не значними; рівень комфортності більшості закладів розміщення не відповідає світовим стандартам;

незадовільний стан сервісної та інформаційної інфраструктури галузі;

низька якість автомобільних доріг.

Формат розвитку туристичної сфери яскраво відображено в програмі розвитку. Державна програма насамперед і має розв'язати ці й інші проблеми українського туризму. Передбачено створити умови для залучення іноземних і вітчизняних інвестиційних та кредитних коштів для розвитку матеріально-технічної бази туристичної галузі шляхом розроблення і впровадження механізмів залучення та розподілу позабюджетних коштів [8].

Полтавщина посідає особливе місце в історії української культури та є духовною столицею України. На території краю не раз відбувалися події, котрі визначали долю України, тому Полтавщина має багато місць відпочинку, історичних пам'ятників та інших визначних об'єктів, здатних привернути увагу туристів не лише своєї області, а й інших регіонів України, а також туристів зарубіжних країн.

Полтавщина відзначена величною історичною спадщиною і є унікальною для її вивчення та пізнання. Головним здобутком Полтави було поступове нарощування духовного потенціалу: в ній жили й періодично працювали такі видатні особистості, як М. Скліфосовський, М. Кропивницький Панас Мирний, І. Нечуй-Левицький, В. Короленко, В. Вернадський та інші.

Також, вона має давні й гарні туристські традиції, чудові історико-етнографічні та економіко-географічні передумови та перспективи розвитку цієї специфічної галузі економіки. Для кожної людини, пізнання світу, передусім свого рідного краю, своєї малої Вітчизни, є життєвою потребою виховання у собі патріотизму, без чого людина у цьому житті не може і не здатна повноцінно відбутися [7].

Детальніше зупинимося на видах туристично-екскурсійної діяльності, які є найбільш прикладними для Полтавського регіону. Доречно відмітити, що зручне розташування магістралі Київ–Харків, котра проходить через Полтавщину, досить розгалуджене залізничне сполучення, а також водне сполучення р. Дніпро сприяє розвитку туризму.

Майже всі райони регіону є перспективними для розвитку різних типів туризму: релігійного паломницького, культурно-пізнавального та культурно-етнографічного, оздоровчого (санаторії, профілакторії, турбази), екотуризму, кваліфікованого, з активним способом пересування (кінний, водний, велосипедний, гірськолижний).

На території Полтавської області нараховується більше 200 церков і три великі монастирі. Деякі з них збереглися до наших днів з XVII – XIX сторіч. Найбільш значними туристично-екскурсійними об'єктами області є пам'ятки архітектури: Лубенський (Мгарський) Спасо-Преображенський, Полтавський Хрестовоздвиженський, Козельщинський Різдва Богородиці монастирі XVII-XIX ст., скіфське городище VI-III ст. до н.е. у с. Більську Котелевського району, Троїцька та Миколаївська церкви, дзвіниця та Триумфальна арка в с.мт Диканці, пам'ятки архітектури й музеї (в області 23 музеї державного значення) – краєзнавчий, художній, літературно-меморіальні Панаса Мирного та В.Г. Короленка, музей-садиба І.П. Котляревського у м. Полтаві, музей М.В. Гоголя у с. Великі Сорочинці та заповідник-музей М.В. Гоголя у с. Гоголево Шишацького району, історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви», музей-заповідник українського гончарства в с.мт Опішні, музей Г. Сковороди в Чорнухах, музей авіації та космонавтики з експозицією літаків в обласному центрі та ін.

Перспективним є культурно-пізнавальний туризм, активно використовуються етнографічні маршрути (Опішня, Миргород, Пирятин – кераміка, Решетилівка – вишивка та ткацтво) із залученням народних промислів та ремесел, їх збереження та відновлення, організація майстер-класів. Разом з тим ще недостатньо розроблено й використано фестивальний туристичний продукт. Традиційно в кожному районі є свої свята, під час яких можна проводити презентації, виставки-продажі виробів народних майстрів для туристів, організувати групи з числа відвідувачів Миргородських курортів.

У Полтавській області налічується 337 територій та об'єктів природо-заповідного фонду; 151 заповідник (18 державного значення), 117 пам'яток

природи (одна державного значення), Устимівський дендропарк, 18 парків – пам'яток садово-паркового мистецтва (чотири державного значення), три регіональних ландшафтні парки, 49 заповідних урочищ [7].

Об'єднання «Полтавасільгоспоздоровниця» налічує шість підприємств області: санаторій «Сосновий бір» (Зіньківський р-н, с. Власівка), санаторій «Лісові поляни» (Полтавський район, с. Терентіївка), санаторій «Псел» (сmt Велика Багачка) та три літні оздоровчі табори.

Підприємства розміщення туристів, які належать до ПАТ «Полтаватурист»: пансіонат «Кротенківський», турбаза «Нові Санжари», турбаза «Сонячна» (с. Липове Глобинського району), туркомплекс «Турист» (м. Полтава), турготель «Кремінь» (м. Кременчук).

ПрАТ «Миргородкурорт» об'єднання «Укрпрофоздоровниця» нараховує чотири санаторії в м. Миргороді: «Березовий гай», «Миргород», «Хорол», «Полтава».

Значний потенціал розвитку екотуризму (екскурсії з ознайомлення природою цього регіону, де залишилися рідкісні та цікаві види фауни, ландшафтні парки, заповідні території).

Крім того, в області добре розвинені традиції мисливського та рибальського туризму, відокремлені від заповідних мисливські та рибальські угіддя (в області 39 мисливсько-рибальських господарств Полтавської обласної організації УТМР).

Значні перспективи розвитку в області спортивного, екстремального туризму та з активним способом пересування. Є можливості ефективної експлуатації спортивних баз та таборів, у тому числі гірськолижна база «Корчак» (с. Стасі), парашутного туризму (м. Полтава), яхт-клубів (м. Кременчук та Горішні Плавні), кінних господарств (м. Кременчук, м. Горішні Плавні, м. Лубни, м. Кобеляки, сmt Котельва, с. Дібрівка Миргородського р-ну, с. Яреськи Шишацького р-ну, с. Березова Рудка Пирятинського р-ну, с. Сухорабівка Решетилівського р-ну) та кінно-спортивних шкіл, з відновлення яких проводиться в області. Створено маршрути з

пересуванням по річках на плотах, човнах, кінні експедиції та маршрути (з активним способом пересування: кінний вздовж р. Псел у В.Багачанському р-ні, кінний козацький ескадрон с. Сухорабівки на Решетилівщині та на туристичних байдарках по р. Ворсклі на Котелевщині).

Наостанок зазначимо, що незважаючи на вагомість наявних ресурсів, організація та управління екскурсійною діяльністю на Полтавщині потребують певної системи заходів щодо вдосконалення й упорядкування.

На нашу думку, вартими впровадження є такі заходи:

вдосконалення програми навчання та підвищення кваліфікаційних вимог до посади «екскурсовод»;

для надання якісних екскурсійних послуг потрібно оновити механізм вивчення екскурсійної діяльності суб'єктів туристичної сфери;

удосконалити та уточнити вимоги при підготовці фахівців;

обов'язкове практичне стажування після закінчення підготовчих курсів.

Висновки. Підкреслимо те, що Полтавщина має необхідні ресурси для розвитку туризму, зокрема екскурсійної діяльності: людські, природні умови, історико-культурні, матеріальні та ін. Туризм може й повинен стати одним з найефективніших засобів одержання прибутків, стимулювання ринкових відносин, активного впливу на розвиток сумісних галузей економіки, зайнятість населення, поліпшення роботи з охорони пам'яток історії, підвищення культурного рівня населення. Для ефективного розвитку туризму в регіоні повинен слідувати розвиток екскурсійної діяльності. Саме цим аспектам і будуть присвячені наші наступні дослідження.

Бібліографічний список:

1. Абрамов В. В. Історія туризму: підруч. / В. В. Абрамов, М.В. Тонкошкур. – Харків: Видавництво «Форт», 2010. – 286 с.
2. Альтгайм Л. Б. Основне значення та принципи організації екскурсійних послуг / Л. Б. Альтгайм // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 6(1). – С. 215 – 219

3. Арсененко І.А., Екскурсійна діяльність як основа функціонування ринку екскурсійних послуг / Арсененко І.А., Іванова В.М. Науковий часопис Scientific journal НПУ імені М.П. Драгоманова National Pedagogical Dragomanov University Серія 4. Географія і сучасність 2015. Вип. 19 (33) – С.191 – 195
4. Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.tropa.dp.ua/extreme/>
5. Історія екскурсійної діяльності в Україні: навч. посіб. / В.К. Федоренко, О.М. Костюкова, Т.А. Дьорова, М.М. Олексієнко. – К.: Кондор, 2004. – 164 с.
6. Chernysh I.V., Markina I.A. Competiveness of tourism industry in Ukrainian regions [Electronic resource] / I.V. Chernysh, I.A. Markina // World Applied Sciences. Journal 30, Management, Economics, Technology & Tourism. – 2014. – March 10. – P. 170 – 175.
7. <http://konesh.ru/materiali-do-yedinogo-dnya-informuvannya-naselennya-poltav.html>
8. <https://refdb.ru/look/1618406.html>